

T.C.

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TARİH/LİSANS

OSMANLI TÜRKÇESİ II

TEFE‘UL VE TEFÂ‘UL VEZİNLERİ

8. Hafta

özenilen üniversite

T.C.

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

Tefe‘‘ul ve Tefâ‘ul Vezinleri

1 - Tefe‘‘ul vezni: Bu vezinden ziyadeli masdar türetmek için herhangi bir üçüzlü kök masdarın başına te ت eklenir. Kökteki aslı ikinci harf (vezindeki ayına denk olan harf) şeddeli (iki kez) ve ötreli (u-ü sesiyle) okunur. Bu vezin genellikle dönüşlü ve geçişsiz masdar türetir. Tef‘îl vezniyle karıştırmamak için bu vezinde ye (ی) zaid harfinin bulunmadığına dikkat etmelidir. Aşağıdaki anlatıyı dikkatle inceleyiniz.

özenilen üniversite

T.C.

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

Tefe''ul تفاعل Bâbı

Bu vezinde baştaki te ت eklemidir. Ayın harfinin yerinde bulunan harf de tekrarlanır, yani şeddeli okunur.

Tefe''ul تفاعل bâbı, önceki derste gördüğümüz tefîl تفعیل bâbının dönüşlüsüdür ve genellikle geçişsizdir. Bu ikisini karıştırmamak için yazılıştta tefe''ul vezninin ye'siz olduğuna dikkat edilmelidir.

درس ders → تدرس tederrüs “ders alma”

جمع cem' “toplama” → تجمع tecemmu' “toplanma”

كبر kibr “büyüklük” → تكبر tekebbür “büyüklenme, kibirlenme”

شكل şekl → تشكل teşekkül “şekillenme, oluşma”

حركة hareket → تحرك taharrük “kıvıldanma, harekete geçme”

زوج zevc “eş” → تزوج tezevvüc “evlenme”

جنت cinnet → تجنن tecennün “cinnet geçirme, delirme”

جسم cism → تجسم tecessüm “bir cisim hâlinde ortaya çıkma”

Bu bâbdaki masdarlar arasında geçişli olanlar da vardır:

ذكر zikr “anma” → تذكر tezekkür “hatırlama, düşünme, anma”; علم ilm

→ تعلم ta'allüm “öğrenme”; بلوغ bülûğ “yetişme, erişme” → تبلغ tebelluğ
“eriştirilen haberi alma”

İ'lâl: Nâkıs ve son harfi hemzeli olan mehmûz kelimelerde tefe''ul vezni تفاعل tefe''i gibi olur: جلاء cilâ “parlama” → تجلى tecellî “görünme, belirme”, عداوت adâvet “düşmanlık” → تعدى ta'addî “saldırma, düşmanlık ve zulüm etme”, جزء cüz “parça” → تمنى temennî “arzu, istek” → تمنى temennî “arzulama, isteme”

özenilen üniversite

T.C.

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

Dikkat: Nakıs ve son harfi hemze olan mehmuz kök masdarlar bu vezinden türetilirken vezne uymazlar. Yukarıdaki alıntıyı bu itibarla inceleyelim. (Bk. İ'lâl)

Tefe''ül (تَفَعُّل) Babı'na Örnekler			
Sülasi Mücerred (Üçüzlü Kök)		Master (تَفَعُّل) - Tefe''ül	
درس	ders	تدرس	tederrüs
جمع	cem'	تجمع	tecemmu'
كبر	kibr	تكبر	tekebbür
حركات	hareket	تحرك	taharrük
زوج	zevc	تزوج	tezevvüc
جنن	cinnet	تجنن	tecennüt
عمد	amd	تعمد	ta'ammüd
حمل	haml	تحمل	tahammül
غنا	ganâ	تغنى	tegannî
جزا	cezâ	تجزى	tecezzî
شبس	şibs	تشبس	teşebbüs

özenilen üniversite

T.C.

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

Tefe‘‘ul vezninden türetilen masdarların fâ‘il ve mef‘ûlü

Bu vezinden türetilen masdarların fâili **mütefa‘‘il** (متفعل); mef‘ûlü ise **mütefa‘‘al** (متفعل) veznine benzer şekilde türetilir. İki kelimenin de harflerinin aynı olduğuna, fakat failde aslî ikinci harfin **şeddeli ve esreli** (ı-i sesiyle), mef‘ûlde ise **şeddeli ve üstünlü** (a-e sesiyle) okunduğuna dikkat edelim. Aşağıdaki anlatıyı inceleyelim.

özenilen üniversite

T.C.

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

Tefe"ul Bâbının İsm-i Fâil ve İsm-i Mef'ûlü

Tefe"ul bâbının ism-i fâili mütefa"il متفعل vezninde olur:

تكلم tekellüm "konuşma" → متكلم mütekellim "konuşan", تفكر tefekkür
→ متفكر mütefekkir "düşünen", تبسم tebessüm "gülümseme" → متبسم
mütebessim "gülümseyen", تردد tereddüd "kararsızlık" → متردد mütereddid
"kararsız, tereddütlü", تأسف te'essüf "kederlenme" → متأسف müteessif
"kederlenen", تأهل teahül "evlenme" → متأهل müteahhil "evlenen, evli", تيقظ
teyakkuz "uyanık olma" → متيقظ müteyakkuz "uyanık, tetikte olan" vs.

İlâl: Nâkıs, lefif ve son harfi hemzeli olan mehmûz kelimelerde bu vezin متفعلى mütefa"î şekline girer:

تجلى tecellî → متجلى mütecellî "görünen, tecelli eden", تسلى tesellî → متسلى
mütesselî "teselli eden, avutan", تمنى temennî "isteme" → متمنى mütemennî "isteyen,
arzu eden" vs.

Tefe"ul bâbının ism-i mef'ûlü mütefa"al متفعل vezninde olur:

تشبس teşebbüs "işe girişme" → متشبس müteşebbes "teşebbüs olunan
şey", تيمن teyemmün "uğurlu sayma" → متيمن müteyemmen "uğurlu sayılan",
تأسف teessüf → متأسف müteessef "teessüf olunan, kederlenen" vs.

İlâl: Nâkıs kelimelerde ism-i mef'ûlün vezni متفعلى mütefa"â şekline girer: توفي
teveffî "ölme, vefat etme" → متوفى müteveffâ "ölen, vefat eden" vs.

özenilen üniversite

T.C.

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

Dikkat: Son harfi illetli nakıs köklerin vezne uymadığını görelim.
(Bk. Yukarıda i'lâl)

Tefe'ül Babı'nın İsm-i Fâ'ili ve Mef'ûlü'ne Örnekler			
Sülası Mücerred (üçüzlü kök)	Mastar (vezin-bab)	İsm-i Fâ'il	İsm-i Mef'ûl
فعل	(تَفَعَّلَ)	(مُتَفَعَّلَ)	(مُتَفَعَّلَ)
fi'İ	tefe'ul	mütefa'il	mütefa'al
كلم	تكلم	متكلم	متكلم
kelime	tekellüm	mütekellim	mütekellem
رد	تردد	متردد	متردد
redd	tereddüd	mütereddid	müteredded
أهل	تأهل	متأهل	متأهل
ehl	Te'ehhül	müte'ehhil	müte'ehhel
شبس	تشبث	متشبث	متشبث
şibs	teşebbüs	müteşebbis	müteşebbes
شكر	تشكر	متشكر	متشكر
şükr	teşekkür	müteşekkir	müteşekker
فكر	تفكر	متفكر	متفكر
fikr	tefekkür	mütefekkir	mütefekker

Pekiştirme Ödevi: Ders kitabınının 67. ve 68. Sayfalarındaki alıştırmalar.

özenilen üniversite

T.C.

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

2 - Tefâ‘ul Vezni: Bu vezinde baştaki te (ت) ve ortadaki elif (ا) harfleri zaid (soradan eklenen) harflerdir. Üçüzlü kökün ikinci harfine denk gelen ayın harfi ise ötreli (u-ü sesiyle) okunur. Aşağıdaki anlatıyı inceleyiniz.

özenilen üniversite

T.C.

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

Tefā'ul تفاعل Bâbı

Te ت ve elif ا harfleri eklemidir. Bu bâbdaki masdarların çatısı özneleri ve nesneleri açısından çeşitlilik gösterir:

a) Bir kısım masdarlar özneleri açısından işteşlik ifade eder:

شركة şirket "ortaklık" → تشارك teşârük "ortaklaşma"

صدمه sadme "çarpma" → تصادم "çarpışma"

عون "yardım" → تعاون teâvün "yardımlaşma"

b) Bir kısım masdarlar ise özneleri bakımından dönüşlüdür:

كمال kemâl "olgunluk" → تکامل tekâmül "olgunlaşma"

زيادة ziyâde → تزايد tezâyüd "artma, çoğalma"

نقصان noksân → تناقص tenâkus "noksanlaşma, eksilme"

c) Nesneleri açısından bu bâbdaki masdarlar genellikle geçişsizdir:

ميل meyl "eğilim" → تمایل temâyül "meyl etme", فخر fahr "övünç" →

تفاخر "övünme", nisbet → تناسب tenâsüb "uygun olma, nispette olma"

ç) Kimi örnekler geçişlidir, yani nesne alır : تدارك tedârük "elde

edip hazırlama", تناول tenâvül "yeme", تجاوز tecâvüz "haddini aşma, öteye geçme" vs.

d) Bu bâbdaki masdarlarda sıkça görülen bir anlam özelliği, gerçekte olmayan bir hâli varmış gibi gösterme, yapmacıklık ifadesidir:

شاعر teşâ'ür "şairlik taslama", تجهل tecâhül "bilmez gibi davranma",

تمرض temâruz "hasta olmadığı halde hastaymış gibi davranma", تغافل tegâfül

"bilmezlikten gelme, tanımıyormuş gibi davranma" vs.

Fatih ve

versite

T.C.

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

Dikkat: Muzaaf ve nakıs köklerin vezne uymadıklarını görelim. (Bk. Aşağıdaki anlatıda i'lâl)

Tefâ'ül (تَفَاعُلْ) Babı'na Örnekler			
Üçüzlü Kök		Mastar	
		تَفَاعُلْ - Tefâ'ul	
شرك	şirk	تشارك	teşâruk
جهل	cehl	تجاهل	tecâhül
جنس	cins	تجانس	tecânüs
طبق	tıbk	تطابق	tetâbuk
موت	mevt	تماوت	temâvüt
كمال	kemâl	تكامل	tekâmül
نظر	nazar	تناظر	tenâzur
ظلم	zulm	تظالم	tezâlüm
نسبت	nisbet	تناسب	tenâsüb
بين	beyn	تباين	tebâyün
سويه	seviye	تساوى	tesâvî
خشيت	haşyet	تخاشى	tehâşî
شعر	şî'r	تشاعر	teşâ'ur
مس	mess	تماس	temâss
ضد	zıdd	تضاد	tezâdd
دوا	devâ	تداوى	tedâvî

özenilen üniversite

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

özenilen üniversite

T.C.

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

Tefâ‘ul vezninin fâ‘il ve mef‘ûlü:

Bu vezinden türetilen masdarların fâ‘ili **mütefâ‘il** (متفاعل), mef‘ûlü ise **mütefâ‘al** (متفاعل) vezninden gelir. Yani masdarda sonradan eklenen te ve elif harflerine ilave olarak kelimenin başına ötreli okunan bir mim eklenmiştir. Yukarıdaki anlatıyı inceleyiniz.

özenilen üniversite

T.C.

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

İ'lâl: Muzâaf, yani son iki harfî aynı olan kelimelerde bu vezin tefâ' şekline alır: ضَدَّ zadd → تضاد tezâdd, مَسَّ mess "değme, yapışma" → تَمَّس temâss "dokunma" vs.
Nâkis kelimelerde bu vezin tefâ'î şekline girer: دَوَّى devâ → تَدَاوَى tedâvî, عَلَوَّ ulûvv "yücelik" → تَعَالَى te'âlî "yükselme" vs.

Tefâ'ul bâbındaki kelimelerin ism-i fâil ve ism-i mef'ûlü

Tefâ'ul bâbının ism-i fâili, mütefâ'il متفاعل vezninde gelir:

تَشَاعَرَ teşâ'ur "şairlik taslama" → تَشَاعَرَ müteşâ'ir "şairlik taslayan"; تَصَادَفَ tesâdûf "rastlama" → تَصَادَفَ mütesâdif "rastlayan"; تَمَّيَّلَ temâyül "meyl etme" → تَمَّيَّلَ mütemâyil "meyleden, eğilimli" vs.

İ'lâl: Muzâaf, yani son iki harfî aynı olan masdarlarda tefâ'ul متفاعل vezninin tefâ' şekline girdiğini öğrenmiştik. Bu yapıdaki kelimelerin ism-i fâilleri de mütefâ'î متفاعل şekline girer: تَضَادَ tezâdd → تَضَادَ mütezâdd "birbirine zıd olan"; تَمَّسَ temâs → تَمَّسَ mütemâss "temâs eden" vs.

Nâkis ve lefif kelimeler bu bâbda tefâ'î متفاعل şekline giriyordu; bunların da ism-i fâilleri mütefâ'î متفاعل şekline alır: تَدَاوَى tedâvî → تَدَاوَى mütedâvî "tedâvî eden, tedâvî edici" vs.

Tefâ'ul متفاعل bâbındaki kelimelerin ism-i mef'ûlü mütefâ'al متفاعل vezninde gelir, ancak az kullanılan bir kelime kategorisidir: تَجَاوَزَ mütecâvez "tecâvüz edilen, aşılın", تَدَاوَى mütedâvel "tedavül olunan" vs.

özenilen üniversite

T.C.

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

Tefâ'ül Babı'nın İsm-i Fâ'ili ve Mef'ûlü'ne Örnekler					
Mastar (تَفَاعُلْ) - Tefâ'ul		İsm-i Fâ'il (مُتَفَاعِلٌ) - mütefâ'il		İsm-i Mef'ûl (مُتَفَاعَلٌ) - mütefâ'al	
تجاسر	tecâsür	متجاسر	mütecâsir	متجاسر	mütecâser
تراکم	terâküm	متراکم	müterâkim	متراکم	müterâkem
تجاوز	tecâvüz	متجاوز	mütecâviz	متجاوز	mütecâvez
تصادف	tesâdüf	متصادف	mütesâdif	متصادف	mütesâdef
تواتر	tevâtür	متواتر	mütevâtir	متواتر	mütevâter
تشاعر	teşâ'ur	متشاعر	müteşâ'ir	متشاعر	müteşâ'er
تباين	tebâyün	متباين	mütebâyin	متباين	mütebâyen
تساوی	tesâvî	متساوی	mütesâvî	متساوی	mütesâvâ
تخاشی	tehâşî	متخاشی	mütehâşî	متخاشی	mütehâşâ
تماس	temâss	متماس	mütemâss	متماس	mütemâss
تضاد	tezâdd	متضاد	mütezâdd	متضاد	mütezâdd
تداوی	tedâvî	متداوی	mütedâvî	متداوی	mütedâvâ

Dikkat: Her iki kelimenin yazılışları şekil olarak aynı olmakla birlikte fâ'il vezninde aslî ikinci harfin (ayın harfinin) **esreli**; mef'ûl vezninde ise aynı harfin **üstünlü** okunduğuna dikkat edelim.

Pekiştirme ödevi: Ders kitabının 73. Sayfasındaki alıştırmayı.

özenilen üniversite

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

özenilen üniversite